

dîşen (Tahran 1957); *Şahîfetü'r-Rızâ* ('*Ali b. Mûsâ*) *fi'l-eḥâdisi'n-nebeviyye* (Tahran 1957); İbn Sînâ, *Divân* (Tahran 1957); İbn Fâris, *Fütyâ faḫihî'l-'Arab* (Dimaşk 1958); Abdülmuhsin el-Kâzîmî, *el-'Irâkıyyât* (Bağdat 1960); Safiyyüddin el-Urmevî, *Kitâbü'l-Edvâr* (Bağdat 1961); Ali b. Cehm, *el-Ḳaşidetü'l-müzdevce* (Bağdat 1962); Zeynelâbidîn, *eş-Şahîfetü's-Seccâdiyye* (Bağdat 1967); Adnân Abdülmecîd, *Erba'üne ḥadîşen fi't-ticâre* (Bağdat 1968); *Şî'ru İbn Lü'lü'* (Bağdat 1968); *Müvâlatü's-Seyyid Yaḫyâ Ebi'l-Verd* (Bağdat 1968); Cüveynî, *Varaḳât fi' uşûli'l-fıkh* (Bağdat 1970); Berîdî el-Âmilî, *el-Hudûd ve'l-ḥakâ'ik* (Bağdat 1970); Hâlidî, *Ġâyetü'l-vuşûl fi medâ'ihî'r-resûl* (Tahran 1373); İbn Bâbeveyh, *Muşâdeḳatü'l-iḫvân* (Bağdat 1976); *Muḳaddimetü'r-ravza min kitâbi'l-Kâfî li'l-Küleynî* (Tahran 1377); *Muḫtârât mine'l-Ḥamâseti'l-iḫvâniyye* (Bağdat 1989). Mahfûz, ayrıca müellifi bilinmeyen *Vaşiyyetü's-Şehîdî'l-evvel* (Bağdat 1966) ve *el-Beyân fi'l-elâzi'l-mütedâvele beyne'l-fuḳahâ'* (Bağdat 1969) adlı eserleri de neşretmiştir.

Makale: "el-Fîrûzâbâdî ve'l-kâmûs" (*Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb*, IV, Bağdat 1961, s. 197-212); "Muḫtârü Divânî İbnî'l-Ḥıyemî" (*Âdâbu Bağdâd*, XIII, 29 vd.); "Ṭabaḳa min a'lâmi Bağdâd" (Kûrkis Avvâd ile birlikte, *Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb*, VII, 1963, s. 243-263); "el-Elfâzu't-Türkiyye fi'l-leḥcâti'l-'Irâkıyye" (*et-Türâsi's-Şa'bi* [Bağdat 1964], I/6, s. 33-36); "eş-Şeyḫ eṭ-Ṭûsî" (*Risâletü'l-İslâm* [Bağdat 1971], V/1-2, s. 86-102); "Şî'r-i Fârisî-i Celâled-din-i Devvânî" (*Âdâbu Bağdâd* [1973], XVI, 43-73); "Muḫtaşaru Mu'cemi'l-ez-dâd" (*MMLADm.*, XLVIII [Dimaşk 1973], s. 864-892); "Mehmed Murâd el-İstanbulî, Ḳavâ'id-i Emsîle-i Fârisiyye" (*Âdâbü Bağdâd*, XVIII [1974], s. 335-356); "Muştafa Ḥayret er-Rûmî, el-Mefâtiḫü'd-dürriyye" (*Âdâbu Bağdâd* [1974], XVII, 277-317); "Âşâru Ḥubeys et-Tiflîsî" (*MMLADm.*, L/1-2 [1975], s. 392-406); "İlmü'l-maḫtûṭât" (*el-Mevrid* [Bağdat 1976], V/1, s. 144-145); "Eşerü'l-'Arabiyye fi'l-Ürdiyye" (*Âdâbü Bağdâd* [1977], I/21, s. 129-165); "Alî b. Aḫmed en-Nesevî, el-Muḳni' fi'l-ḫisâbi'l-Hindî" (*el-Mevrid* [Bağdat 1977], VI/4, s. 483-485); "Devâ'irü'l-ma'ârif" (*el-Mevrid* [1977], VI/4, s. 341-368); "Eşerü'l-'Arabiyye fi's-Şu'ûbi's-şarkıyye" (*el-Mevrid* [Bağdat 1981], IX/4, s. 215-231); "Ebnâ'ü'l-Eşîr" (*Buhûşü nedveti ebnâ'ü'l-Eşîr*, Musul 1982, s. 99-143); "el-Muštalaḫâtü'l-mûsîḳıyye" (*el-Mûsîḳa'l-'Arabiyye* [Bağdat 1983], II,

31-44); "Müfredâtü'l-'Aṭṭâr" (*et-Türâşü's-Şa'bi* [Bağdat 1984], IX-X, 71-100).

BİBLİYOGRAFYA :

K. Avvâd, *Mu'cemü'l-mü'ellifine'l-'Irâkıyyin*, Bağdat 1969, I, 349-353; Bâkır Emîn el-Verd, *A'lâmü'l-'Irâkı'l-ḥadîs: 1869-1969*, Bağdat 1398/1978, I, 287-288; Sabâh Nûri el-Merzûk, *Mu'cemü'l-mü'ellifin ve'l-küttâbi'l-'Irâkıyyin: 1970-2000*, Bağdat 2002, II, 274-276; Abdülâh Abdürrahîm es-Sûdânî, "Ma'a'l-mü'ellifine'l-mu'âşîrin: Hüseyin Maḫfûz", *Âlemü'l-kütüb*, I/4, Riyad 1981, I, 646-651; Hamîd Mecîd el-Hidv, "Hüseyin 'Alî Maḫfûz: Râ'idü'd-dirâseti'l-Fârisiyye fi'l-'Irâk", *Mecelletü merkezi dirâsâti'l-Küfe*, I/25, Küfe 2012, s. 166-177.

ŞÜKRAN FAZLIOĞLU

MAHMUD CELÂLEDDİN PAŞA,

Damad

(1853-1903)

Osmanlı devlet adamı,
Sultan Abdülmecîd'in kızı Seniha Sultan'ın
eşi.

İstanbul'da doğdu. Babası, II. Mahmud'un damadı ve Koca Hüseyin Paşa'nın yetiştirmesi Gürcü asıllı bir köle olan Tophâne Müşiri Halil Rifat Paşa, annesi, Halil Rifat Paşa'nın Sâliha Sultan'ın ölümünden sonra evlendiği İsmet Hanım'dır. Henüz iki yaşında iken babası vefat etti. Özel hocalardan aldığı eğitimin ardından Sadâret Mektûbi Kalemî'ne ve Âmedî Odası'na devam etti; Fransızca'sını geliştirmek üzere iki yıl Paris Sefâreti'nde görev yaptı. Şubat 1875'te Sultan Abdülazîz'in izniyle Sultan Abdülmecîd'in kızı Seniha Sultan'la nişanlandı ve 4 Aralık 1876 tarihinde Hırka-i Saâdet Dairesi'nde kıyılan nikâhın ardından 7 Aralık'ta düğün törenleri yapıldı (BA, İrade, Dahiliye, 736/60298).

Mahmud Celâleddin Bey, II. Abdülhamid'in devlet tecrübesinin artması için bir mecliste görev verilmesini istemesi üzerine (BA, İrade, Dahiliye, 737/60370-1) 5 Aralık 1876'da 20.000 kuruş maaşla Şûrâ-yı Devlet üyeliğine tayin edildi (BA, İrade, Meclis-i Mahsûs, 55/2481). Hânedanla sıhriyet bağı kuran damatların rütbelerinin yükseltilmesi âdetine uygun olarak 14 Nisan 1877'de kendisine vezâret rütbesi ve paşalık unvanı verildi (BA, İrade, Dahiliye, 743/60728). 18 Nisan 1878 tarihinde Başvekil Sâdık Mehmed Paşa'nın kabinesinde Adliye nâzirliğine getirildi. Bu esnada, II. Abdülhamid'in tahta cülûsu münasebetiyle çıkarılan genel affın kapsamını genişletmenin yanında nezaretin merkez bürokrasisinde düzenlemeler yaptı; ayrıca adli işlerle ilgili bir rapor hazırladı. Ancak yeni sadrazam Saffet Mehmed Esad Paşa'nın,

gençliğinden dolayı bu önemli görevi yürütecek tecrübesi olmadığı gerekçesiyle azlini talep etmesi üzerine 1 Ağustos 1878'de görevinden alınınca padişaha gücendi. V. Murad'ı tekrar tahta çıkarmak amacıyla kurulan Kleanti Skalyeri-Aziz Bey Komitesi'yle ilişkisi ortaya çıkan kâhyası Hacı Bekir Efendi yüzünden paşanın da komiteyle alakası olduğu şüphesi onu sarayın gözünden düşürdü. Ancak daha sonra bu konuyla ilgisinin bulunmadığının anlaşılması üzerine muhtemelen gönlünü almak için 1 Ekim 1878'de Şûrâ-yı Devlet Maliye Dairesi üyeliğine tayin edildiye de göreve başlamadı; azil döneminde 20.000 kuruşluk damatlık maaşıyla idare etti.

II. Abdülhamid, birkaç defa saraya çağırıldığı halde davetine icâbet etmeyen Mahmud Celâleddin Paşa'ya 1881'de Murassa' Nişân-ı Âlî ve 1889'da Murassa' Mecîdî nişanı verdi. Mahmud Paşa, bu inziva döneminde konağını âdeta bir şiir ve kültür meclisi haline getirdi; kendisini ziyaret edenlere idarecilerin yetersizliğinden ve idarî sistemin çürümüşlüğünden şikâyet ediyordu. Bu sırada gündeme gelen ve imtiyazı Almanlar'a verilen Bağdat Demiryolu projesi için, ağırlıklı sermayesi İngilizler tarafından oluşturulan Ernest Rechner Şirketi'nin ileri sürdüğü imkânların Almanlar'inkinden daha uygun olduğunu belirtti; projenin ileride doğabilecek siyasal sonuçlarıyla ilgili olarak kaleme aldığı lâyhaları II. Abdülhamid'e sundu. Hastalığının tedavisi için bir ara Mısır'a gitmek istediye de izin alamadı. Bu sıkıntılı sürecin sonunda 14 Aralık 1899'da oğulları Prens Sabahaddin ile Lutfullah'ı da yanına alarak Georgie vapuruyla İstanbul'dan kaçtı; bu olay içte ve dışta büyük yankı uyandırdı.

Fırar olayının Avrupa'daki Jön Türk muhalefetine güç kazandıracağından endişe eden II. Abdülhamid, bindiği gemi Marsilya'ya varmadan önce Paris Sefiri Münir Paşa'yı devreye sokarak paşanın iadesi için diplomatik girişimleri başlattı. 20 Aralık'ta Marsilya'ya ulaşan paşa Marsilya Şehbenderi Seyfeddin Bey'in kendisiyle görüşme isteğini reddetti. Münir Paşa birkaç gün sonra Paris'e geçen paşanın hareketlerini takiple görevlendirildi. Bu arada, Londra'ya gönderdiği oğullarının soğuk karşılanması üzerine kendisini geri döndürmek amacıyla İstanbul'dan gelen Turhan Paşa ve Nûri Bey'le görüştüğü ve bazı isteklerde bulunduğu söylenir. Hükümet onu geri dönmeye zorlamak için maddî açıdan sıkıştırılması, mallarını satmasına engel olunması veya emlakını karşılık göstererek borçlanmaması için bazı tedbirler aldıysa

Damad
Mahmud
Celâleddin
Paşa

da mallarını müsadere etmedi. Firardan sonra Avrupa'daki Osmanlı sefirlerinin en önemli işi paşanın takip ve iade edilmesiyle ilgili çalışmalar oldu.

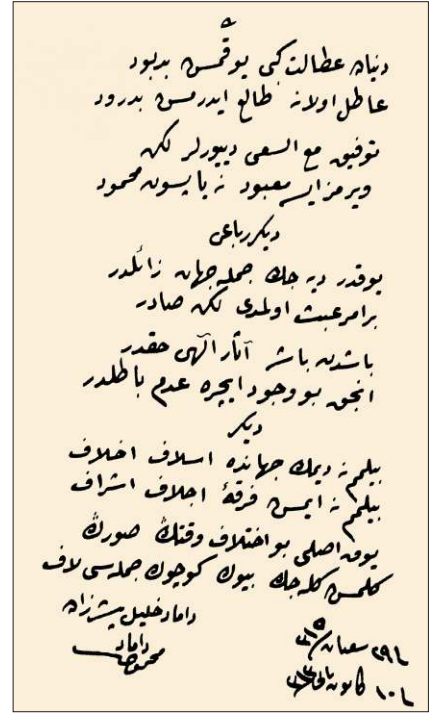
Jön Türkler'le irtibat kuran Mahmud Celâleddin Paşa, Avrupa basınında çıkan ve padişahı hedef alan 21 Ocak 1900 tarihli mektubunda hânedana ve kanunlara olan bağlılığını belirttikten sonra padişahın yönetim tarzını eleştirdi. Bunun üzerine kendisiyle ilgili haberler veren gazetelerin ilgili sayılarının ülkeye girişi yasaklandı. Ardından Jön Türk hareketinin Avrupa'daki önemli bir figürü olan Ahmed Rızâ ile paşa arasında anlaşmazlık çıktı ve bu anlaşmazlık giderek derinleşti. Osmanlı Devleti'ni teşkil eden unsurların ayrılıkçı örgütleri Mahmud Celâleddin Paşa'nın yanında yer aldığından Ahmed Rızâ'nın çevresindeki grup daha sınırlı kaldı; ancak birinci grubu oluşturanlarda da fikir ve amaç birliği yoktu. 31 Mart 1900 tarihinde Cenevre'ye gidip liderliği üstlenen Celâleddin Paşa burada çıkarılan *Osmanlı* gazetesini maddî açıdan destekledi ve yazılar yayımlayarak muhalefetini sürdürdü. Saray ise paşayı geri dönmeye ikna etmek için eşi Seniha Sultan'ın kâtibi dahil olmak üzere sefirleri ve özel elçilerini göndermeyi sürdürdü. Seniha Sultan'ın ağzıyla yazılıp kendisine ulaştırılan mektuba uzun bir cevap vererek kendi bakış açısını ortaya koydu. Paşanın temel tezi, ülkede hüküm süren adaletsizliklerin giderilmesi ve yönetimde islahat yapılması üzerine kuruluydu. Mahmud Celâleddin Paşa'nın 29 Mayıs 1900 tarihinde oğullarıyla birlikte Londra'ya geçmesi İstanbul'u son derece tedirgin etmekle birlikte Jön Türk hareketine de canlılık kazandırdı. 62. sayısı Londra'da yayımlanan *Osmanlı* gazetesi paşa ve oğullarının da etkisiyle İngiliz yanlısı bir tutum takındı. Ancak Paşa, İngiliz taraftarlığına rağmen kendini desteklemeleri için Alman imparatoruna mektup göndermekten ve Amerikalı diplomatlarla görüşmekten geri durmadı. Bu

arada ortaya çıkan Seniha Sultan'ın yurt dışına kaçacağı söylentisi onun üzerindeki saray baskısının artmasına yol açtı.

Eylül 1900'de Jön Türk hareketinin güçlü olduğu Mısır'a giden paşa Hidiv II. Abbas Hilmi'den maddî destek aldı; ancak İstanbul'un baskısı yüzünden hidivin tutum değiştirmesi üzerine Nisan 1901'de Paris'e döndü. *Osmanlı* gazetesinde dinî argümanları öne çıkaran bir muhalefet başlatan Mahmud Celâleddin Paşa'nın önerisiyle II. Abdülhamid'in dinen halife sayılmadığı, Merakeşli bir şeyhten alınıp 1 Ocak 1901 tarihli *Osmanlı* gazetesinde yayımlanan fetvaya dayanarak padişahın hal'edildiği ve daha sonra Veliâht Mehmed Reşad Efendi adına hutbe okutarak Abdülhamid'in hilâfeti gasbettiği açıklandı; bu yöndeki beyannâmeler ülke içerisinde ve özellikle Arap vilâyetlerinde dağıtıldı. Mahmud Celâleddin Paşa, Paris'in havasının sağlığına iyi gelmemesi üzerine Kasım 1901'de Korfu'ya geçtiyse de İstanbul'un baskıları sonucunda başka bir yere gönderilmesi için Yunan hükûmetinin önerdiği 5000 frankı kabul ederek Roma'ya gitti. 9 Haziran 1901'de yurt dışına kaçıp devlet aleyhinde faaliyette bulunanların tutuklanması amacıyla çıkarılan ve sefâretlere gönderilen kanuna dayanılarak gıyabında tutuklu ilân edilen paşanın rütbe ve nişanları geri alındığı gibi idam kararı da kamuoyuna açıklandı. Etrafındaki çember giderek daraldığından bulunduğu ülkeler paşa üzerindeki baskılarını daha da artırdı.

Oğlu Prens Sabahaddin'in önderliğinde, I. Jön Türk Kongresi adıyla bilinen ve muhalifleri bir araya getiren toplantı 4-9 Şubat 1902 tarihleri arasında Paris'te yapıldı. Bu arada hastalığı gittikçe ilerleyen Mahmud Celâleddin Paşa 17 Ocak 1903'te Brüksel'de öldü. II. Abdülhamid cenazesini İstanbul'a getirtmek istediyse de oğulları meşrutiyet ilân edilmedikçe bunu kabul etmeyeceklerini bildirdiğinden 23 Ocak tarihinde yaklaşık 100 kişinin katıldığı bir törenle Paris'teki Pére Lachaise Mezarlığı'na defnedildi. Paris Sefiri Münir Paşa, Seniha Sultan'ın isteğini ileri sürüp naaşının İstanbul'a nakli için Paris'te mahkemeye başvurduysa da mahkemenin yetkisizlik kararı vermesi üzerine bu girişim de başarısız kaldı. Paşanın naaşı, II. Meşrutiyet'in ilânından sonra oğulları tarafından vapurla İstanbul'a getirtilerek 3 Eylül 1908'de Eyüp Bostaniskelesi'ndeki mezarına defnedildi.

Seniha Sultan'la olan evliliğinden Mehmed Sabahaddin ile Ahmed Lutfullah; İs-

Mahmud Celâleddin Paşa'nın el yazısı

met Hanım'dan ise Rifat, Fuad ve Ali Bidar olmak üzere beş oğlu olan Mahmud Celâleddin Paşa nazik, zarif, kadirşinas, nüktedan ve güzel konuşan bir kişiydi. Gençliğinde Hâlidîyye şeyhlerinden Feyzullah Efendi'ye intisap etmişti. Divan sahibi bir şair olan ve "Âsaf" mahlasını kullanan paşanın divanı *Damad Halilpaşazâde Damad Mahmud Paşa'nın Eş'ârı* adıyla Kahire'de basılmış (1316), 2003'te *Âsaf Divanı* ismiyle Ömür Ceylan tarafından yeni harflerle yayımlanmıştır. Mısır'da bulunduğu sırada bastırıldığı *Tezkire-i Ulemâ: Arab'ın Hilâfet Hakkında Şer'i Mübîn ve Ahbâr-ı Sahîhadan İktibasları ve Damad Mahmud Paşa'dan Sultan Abdülhamid-i Sâni'ye Mektup* başlıklı on beş sayfalık risâlede (Kahire 1316) paşa, çeşitli müslüman grupların hilâfet anlayışlarıyla halifede bulunması gereken özellikleri açıkladıktan sonra II. Abdülhamid'e hitaben 27 Mayıs 1900 tarihli bir mektup kaleme alarak onun zalimliğinden ve çeşitli uygulamalarından örnekler verip hilâfetinin sahih olmadığını ileri sürer. Bu risâle Nergiz Yılmaz tarafından yayımlanmıştır (İstanbul 2002) (*Hilâfet Risaleleri*, haz. İsmail Kara, II, 199-205). Onun *İntâk-ı Hak* adlı hiciv manzume-

sini İsmâil Safâ tahmiş etmiştir (*İntâk-ı Hakk'ın Tahmisi*, İstanbul 1328).

BİBLİYOGRAFYA :

Hânedanda Bir Âsi Âsaf: Dâmâd Mahmûd Celâleddin Paşa, Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divânı (haz. Ömür Ceylan), Ankara 2003; Ahmet Bedevî Kuran, *İnkılâp Tarihimiz ve Jön Türkler*, İstanbul 1945, s. 63-149; İbnülemin Mahmud Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, s. 40-50; Nezahe Nurettin Ege, *Prens Sabahaddin, Hayatı ve İlmi Müdafaaaları*, İstanbul 1977, s. 3-30; M. Şükür Hanioglu, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi*, İstanbul 1981, s. 39, 42-45, 47, 48, 148, 234, 247, 253; a.mlf., *Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük: 1889-1902*, İstanbul 1985, s. 342-370, 386-387, 393; a.mlf., *The Young Turks in Opposition*, New York 1995, tür.yer.; a.mlf., *Preparation for a Revolution: The Young Turks, 1902-1908*, New York 2001, s. 9-11, 15, 16, 20, 24-26, 100; Figen Satar, *Damat Mahmud Celâleddin Paşa'nın Hayatı ve Siyasî Mücadelesi* (yüksek lisans tezi, 2000), MÜ Türkiye Araştırmaları Enstitüsü; Belkis Altunış Gürsoy, "Damat Mahmud Celâleddin Paşa", *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Eyüpsultan Sempozyumu IX: Tebliğler*, İstanbul 2005, s. 268-279; *Bir İnsan Bir Devir: İbnülemin Mahmud Kemal'in Hutû-i Meşâhir Defteri* (haz. Şemsettin Şeker – İsmail Kara), İstanbul 2010, s. 74.

ALİ AKYILDIZ

Mahmûd Dervîş

lerle gösterdi. İsrail Komünist Partisi'nin yayımladığı *er-Rağqa* gazetesinde yazılar yazmaya ve tercüme yapmaya başladı. Bu arada aynı partiye yakınlığıyla bilinen *el-İttihâd* ve *el-Cedid* gazetelerinde redaktörlük yaptı. İsrail'in sürdürdüğü zulme şiiirle karşılık verdi, her gittiği yerde bu zulmü anlatmayı vazife bildi. Bundan dolayı "şâirü'n-nahda" (uyaniş şairi) olarak tanındı. İsrail ordusu onun katılacağı şiiir gecelerini engellemeye çalıştı, ardından yaşadığı mahalleden çıkmasına izin vermedi. Lise öğrenimini tamamladıktan sonra 1961'de Hayfa'ya geçti; aynı yıl tutuklandı ve iki hafta süreyle hapisanede kaldı. Moskova'ya gidinceye kadar dört defa daha hapse atıldı ve ilk tutuklanma deneyimini "ilk aşk" şeklinde ifade etti. 1967'de İsrail'in eli kalem tutan bütün Filistinliler'in tutuklanması emri üzerine gizlendi, ancak *el-İttihâd* dergisindeki yayınlarına devam etti. 1970 yılının başında siyasî ekonomi öğrenimi için Moskova'ya gittiyse de hayalindeki Moskova'yı bulamadı.

1971 yılı başlarında Kahire'ye geçti ve *el-Ehrâm* gazetesinde çalıştı. Burada Muhammed Heykel, Necib Mahfûz, Yûsuf İdrîs gibi Mısır'ın önde gelen simalarıyla birlikte bulundu. Ertesi yıl Beyrut'a gitti ve 1981'e kadar orada kaldı. Beyrut'ta *eş-Şu'ûnü'l-Filistîniyye* dergisinde başyazarlık ve Filistin Kurtuluş Örgütü Araştırmaları Merkezi'nde müdürlük yaptı. Buradaki son yılında edebiyat dergisi *el-Kerme'l*i yayımladı. Fâiz Ahmed Fâiz, İbrâhim Merzûk, Ahmed ez-Za'ter, Gassân Kenefânî, İkbâl Ahmed gibi edebiyatçılarla zaman zaman bir araya geldi. Beyrut'ta iken şiiirleri bütün Ortadoğu'da dilden dile dolaşmaya başladı. Yine bu dönemde Filistin Kurtuluş Örgütü Yürütme Komisyonu üyeliğine getirildi ve Yâsir Arafat'ın danışmanlığına yapıtı. 16 Eylül 1982'de İsrail'in desteklediği aşırı sağcı hristiyan Falanjist milislerin Beyrut'un güneyindeki Sabra ve Şatilla Filistin mül-

teci kamplarına saldırarak 2000 sivil öl-dürmeleri Filistin yönetimini ve Mahmûd Dervîş'i Beyrut'tan ayrılmaya mecbur bıraktı. Mahmûd Dervîş önce Şam'a, oradan Filistin yönetiminin daha önce gittiği Tunus'a ulaştı. Burada Yâsir Arafat'ın *el-Kerme'l* dergisini çıkarmasını talep etmesi üzerine önce Tunus'ta, ardından Paris'te dergiyi çıkardı. Kendi ifadesine göre Paris kendisinin ciddi bir değişim yaşamasına, bir tür yeniden doğmasına önemli katkıda bulundu. 1994 Temmuzunda Filistin'e döndü. İsrail güçleri tarafından sürekli kontrol altında tutulduğu Ramallah'ta ve Amman'da ikamet etti. 9 Ağustos 2008 tarihinde Amerika'da geçirdiği bir kalp ameliyatı sonrası öldü.

Semîh el-Kâsım ve Tevfik ez-Zeyyât gibi şairlerle birlikte Filistin direniş edebiyatının en önemli isimlerinden olan Mahmûd Dervîş şiiirlerinde Filistin halkının direnişini, acılarını ve umutlarını lirik bir dille anlatmıştır. Hem kendisinin hem halkının oradan oraya savrulduğu çileli hayatını şiiirlerinden takip etmek mümkündür. 1965'te bir şiiir gecesine katılmak üzere gittiği Kudüs'te öğrencilere okuduğu "Neşîdü'r-ricâl" adlı şiiiri İsrail Parlamentosu'nda sert tartışmalara yol açmıştır. 1974'te yazdığı "Filiistinli Sevgili", 1979'da Tel Za'ter Kampı'nın Lübnan iç savaşı sırasında kuşatılmasını konu alan "Ahmed Za'ter" destanı, Sabra ve Şatilla kamplarındaki katliamı anlatan "Beyrut Kasidesi" onun meşhur şiiirlerindedir. Yirminin üzerinde divanı bulunan Mahmûd Dervîş'in şiiirinin geçirdiği merhaleleri divanları üzerinden takip etmek mümkündür. Kendisi modern Filistin şiiirinin ilk temsilcileri olan İbrâhim Tûkân, Abdürrahîm Mahmûd ve Ebû Selma gibi isimlerin ardından gelen ikinci kuşaktandır. 1960'ta çıkardığı ilk divanı *‘Aşâfir bilâ ecniha'*da bu şairlerin ve klasik Arap şiiirinin etkilerini görmek, ayrıca onun bir sanatçı olarak çocukluk dönemini yansıttığını söylemek mümkündür. Daha sonra yayımlanan *Evrâku'z-zeytûn* yine ilk dönem şiiirlerinin toplandığı bir eser olarak kabul edilirse ardından peş peşe gelen üç divanda sanat açısından daha olgun bir aşamaya geçtiği söylenebilir. Filistin tecrübesini semboller, efsaneler ve hikâyeler vasıtasıyla dile getirmiş, bu tarzda söylediği şiiirler kalplerde derin izler bırakmıştır. Ancak kullandığı semboller, mitolojik öğeler ve destanlar şiiirinin anlaşılmasını güçleştirmiştir. Dervîş'in şiiirinde genel olarak modern şiiirin, özel olarak da Bedr Şâkir es-Seyyâb, Salâh Abdüssabûr, Ahmed Abdülmütî Hicâzi,

MAHMÛD DERVİŞ

(محمود درويش)

(1941-2008)

Filistinli şair, edebiyatçı.

13 Mart 1941 tarihinde Akkâ'nın doğusunda Birve adlı küçük bir köyde doğdu. Babası Selîm Dervîş köyündeki küttâbdan sonra eğitimine devam edememiş, köydeki topraklarını da yahudi işgalıyla birlikte kaybedince bir tarım işçisi olarak yoksulluk içinde hayatını sürdürmüştür. Ailenin altısı erkek, üçü kız olmak üzere dokuz çocuğu vardı. En büyük kardeşi Ahmed'in edebiyata ilgi duyması sonucu Mahmûd Dervîş edebiyatla tanıştı. Üçüncü erkek kardeşi de edebiyatla ilgilendi ve yaşadıkları topraklarda ortaya çıkan sorunları ele aldığı kısa hikâyeler yazdı.

Mahmûd Dervîş, yedi yaşında iken İsrail işgali sırasında köyünün saldırıya uğraması üzerine ailesiyle birlikte Lübnan'a kaçtı, burada bir süre mülteci kampında yaşadı. Ülkelere döndüklerinde kendi köyleri yıkıldığından Deyrûlesed köyünde yine sığınmacı olarak kaldılar. Okula burada başlayan Dervîş klasik Arap edebiyatına ait pek çok şiiir ezberledi ve yazdığı ilk şiiirlerinde bunları taklit etti. Eğitim sürecinde karşılaştığı olumsuzluklara olan tepkisini zaman zaman şiiirleriyle ve katıldığı eylem-